

XVI. YÜZYILDA BİR VAKIF VE İLİM MERKEZİ MUDURNU

Yrd.Doç.Dr.Kenan Ziya TAŞ

Bugün de Bolu'ya bağlı bir ilçe merkezi olan Mudurnu, Karadeniz'e paralel olarak uzanan engebeli alanlar arasında dar bir şerit olarak uzanan Mudurnu Deresi vadisinde ve yamaçlarında yer alır.

Yerleşmenin konumu günümüzde ana ulaşım ağlarının dışında kalmaktadır. İlçe merkezi Kere-mali-Balı ve Abant dağlarının ortasında kuzeyden güneye doğru uzanan Hisar ve Kulaklı tepelerinin dar vadisi içinde kurulmuştur. İlçenin neden burada kurulduğunu Ekrem Hakkı Ayverdi edebî bir üslûb ile şu şekilde açıklamaktadır: "... O kadar sıkışık bir yere karşı şehrin bir iki km. daha beride üç vadinin birleştiği yerde neden kurulmadığı suali hatıra gelmektedir. Müdafaa imkânı ve kolaylığı temin ettiğinden dolayı evvelki asırlar için haklı bir şekilde varid olan sebep, bugün de mühim mimarî ve tarihi eserlerin mevcudiyeti dolayısıyla yerin değişmemesi için bir âmil olarak karşımızda durmaktadır. Ebediyete inanan bir millet olarak kaldığımız müddetçe Mudurnu kasabası bugünkü kasvetli yerinden kımıldamayacak, orada gelişecektir. Kasveti nura çeviren, özlü halkını orada çivileyen mihrak da şimdi bahsedeceğimiz Yıldırım Manzumesisidir. Ne yazık ki bu küllün unsurlarından birisi son kırk yılın gafletine kurban olmuştur."¹

Çok eski bir yerleşim merkezi olan Mudurnu'nun adı çeşitli kaynaklarda değişik şekillerde geçmektedir. Ancak bunların hepsi günümüzde kullanılan Mudurnu adını çağrıştırmaktadır. Moderna, Mondorlu, Muderlu, Mudurlu, Muturli, Modra, Modrenae, Meterani, Metrani, Medemi ve Mela şekillerinde karşımıza çıkan bu eski adların gerek bölgede tarih içinde hakim olan unsurların dillerinin farklılığının buranın adına yansımaları gerekse bölge ile ilgili bilgi veren kaynakların farklı okunması ve kaydedilmesine bağlanabilir.²

Adının geçirdiği değişikliklerden de anlaşılacağı üzere Antik devirlerden beri bir yerleşim merkezi olan Mudurnu'nun XVI. yüzyıldaki durumuna gelinceye kadarki tarihi bir iki cümle ile şu şekilde özetlenebilir: "...Bugün Türklerin oturduğu Muderlu kasabası herhalde Modrenae adını taşıyan Yunan kentinin yerinde bulunmaktadır."³ Prof.W.M. Ramsey, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası isimli kitabında Bitinya'nın şehir ve Piskoposluklarını sayarken 23.sırada Modrene'den bahsetmekte ve 24. sırada Mela'dan söz etmektedir. W.M. Ramsey, Bizans askeri yolunu konu ederken Modrene yahut Mela demekte ve Mela ile Modra yahut da Modrene bir piskoposluk teşkil edecek kadar birbirine yakındırlar tabirini kullanmaktadır.⁴

İranlılar ile Bizans arasında bir savaş alanı olan Anadolu yüzlerce yıl iki tarafın orduları tarafından yakılmış yıkılmıştı. Bu arada Bolu Mudurnu havalisi de bu felaketlerden kurtulamadı. Abbasiler Anadolu'ya girdikten sonra Bizans daha kuvvetli bir düşman karşısında kalmış, zaman zaman Abbasi orduları Bolu, Mudurnu, Göynük civarında görülmüştür. 1071 Malazgirt zaferini takiben Konuya'yı kendilerine merkez yapan Selçuklular Marmara kıyılarına kadar yerleştiler. Bu arada Bolu Mudurnu ve havalisi de XI. yüzyıldan itibaren tamamen Selçukluların eline geçti. 1095 ile 1270

1. Ekrem Hakkı Ayverdi, "Mudurnu'da Yıldırım Bâyezid Manzumesi ve Taş Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, C.5 (1962), s.79.
2. Mudurnu adının menşei hakkında daha geniş bilgi almak için bkz. Selâmi Erkut, *Tarihte Mudurnu*, Bolu 1987, s. 25.
3. Georges Perrot-E.Gullaume ve J.Delbet tarafından hazırlanan ve 1862 yılında yayınlanan "Exploration Archeologique de La Galatie et de La Bithynie" isimli kitabın birinci cildinden naklen, Selâmi Erkut, a.g.e., s.19.
4. Selâmi Erkut, a.g.e., s.26.

tarihine kadar 175 sene devam eden haclı seferleri esnasında Bitinya bölgesi, Bolu ve Mudurnu havalisi yarım asır kadar Selçuk idaresinde kaldıktan sonra tekrar Bizans hakimiyeti altına girdi. Bu dönemde Mudurnu Rum tekmurları tarafından yönetildi.⁵ Anadolu Beylikleri döneminde bölge -siyasi varlığı dönemin kaynaklarındaki kıt bilgilerden dolayı belirsiz olan- Umuroğulları adlı bir beyliğe bağlı bulunuyordu.⁶ Zikredilen bu beyliğin dışında bölgedeki Türk hakimiyeti Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna paralel olarak gelişmiştir.⁷

Bu açıklamalardan sonra, 1393 yılında teşekkül ettirilen Anadolu Eyâleti'ne bağlı Bolu sancağı'nın bir kaza merkezi ve tımar nahiyesi olarak karşımıza çıkan Mudurnu'nun XVI. yüzyıldaki durumunu açıklayabiliriz.⁸

Ancak konuya girmeden önce "Osmanlı hakimiyetine girdiği XIV. yüzyılın başlarından XVI. yüzyıla gelinceye kadarki ikiyüz yıla yaklaşan süre zarfında Mudurnu'nun durumu nasıldı?" Haklı olarak akla gelecek soruyu cevaplamak gerekmektedir: Gerek dar anlamda Mudurnu'nun gerekse geniş plânda bölgenin ve hatta o devir Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında her yönüyle bilgi verecek kaynaklardan ne yazık ki mahrumuz. Bu tip araştırmalarda kullanılan mevcut Tahrir Defterleri de bu konuda yetersiz kalmaktadır.⁹ Ancak bu defterlerin muhtevası gereği geriye dönük bilgiler vermesi bir bakıma bu eksikliği kısmen kapatmaktadır. Bu durum aşağıda yeri geldikçe yapılan açıklamalardan da müşahede edilebilir.

XVI. YÜZYILDA MUDURNU

Bu başlık altında Bolu Sancağı Tahrir Defterlerinden yararlanılarak Mudurnu'nun iskân ve müfûs durumu hakkında bilgi verilecek; daha sonra özellikle vakıflar ele alınarak şehrin fizikî ve içtimâî durumu değerlendirilecektir.¹⁰

Bolu iline bağlı olarak bugün de aynı adla anılan Mudurnu nahiyesinin XVI. yüzyılda oldukça mamur bir şehir olduğu anlaşıyor. Mudurnu için şehir¹¹ tabiri haklı olarak kullanılmıştır. Daha çok büyük şehirler için kullanılan "mahruse" sıfatı bazen Mudurnu için de söylenmiştir.¹² Mudurnu XVI. yüzyılda yevmi 30 akçalı bir kaza merkeziydi.¹³ Kâtib Çelebi, bu ehemmiyetine binaen "Mudurnu nice defa mevleviyet itibar olunmuş bir kazadır" demiştir.¹⁴ Mudurnu'ya bu fırsat ve teveccühü elbetteki Yıldırım'ın bu şehirdeki eserleri kazandırmıştır.

Mudurnu, 1519 tahririnde 86 köy, 4 mezraa; 1568 tahririnde 95 köy, 3 mezraadan ibaretti.Yine şehir 1519 tahririnde 11, 1568 tahririnde 10 mahalle olarak kaydedilmiştir. Bu tahrirlere göre şehirde 1519 yılında toplam 315 hane, 65 mücerred, 35 muaf; 1568 tahririnde 475 hane, 78 mücerred, 40 muaf nüfus kaydedilmiştir. Mahallerin aynntılı nüfus yapısı için verilen tablo incelenebilir.

Makalenin konusu şehir merkezi ile ilgili olduğundan köy ve kır yapısı hakkında teferruata girmiyoruz. Ancak bağlı olan köy sayısının çokluğu şundan ileri gelmektedir: Tahrir Defterlerinde farklı köyler olarak mütalaa edilip ayrı ayrı yazılan ve aynı adı taşıyan pek çok köy bulunmaktadır. Bu durum son tahrirlere ait defterler olması itibarıyla üzerlerinde daha sonra yapılan muameleler ve ilave kayıtlarla açıklığa kavuşmaktadır. Bunlardan hicrî 1051 (1642) tarihli bir kayıta 34; yine 1063 (1653) tarihli bir kayıta da 33 köy bağlı gösterilmektedir.

1. *Mahalle-i Ak Kadı*: Yörede Akkadioğulları adıyla meşhur bir sülâle bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunların mülk olarak tasarruf ettiği köyler vardı.¹⁵ Bu mahallede aynı adla bir de mescid bulunması¹⁶, bu mahallenin teşekkülünde Ak Kadı diye anılan şahsın tesirini göstermektedir.

5. Kuzey-batı Anadolu'daki fetih hareketlerinin teferruatı için bkz. Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul 1944; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Yaşar Yücel, Paflagonya ve Bolu'nun Türk Hakimiyetine Girişi Hakkında Düşünceler", *Çele*, S.18 (Eylül 1964), s.28; Yaşar Yücel, *XIII.-XV. Yüzyıllarda Kuzey-batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1980, s.33.
6. Umuroğulları Beyliği'nin siyasi varlığı ve hakim olduğu sahalara hakkındaki tartışmalar ve daha geniş bilgi için bkz. Kenan Ziya Taş, "Kuzey Batı Anadolu'da Az Bilinen Bir Beylik Umuroğulları", XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994 Ankara, kongreye sunulan ve basılmakta olan bildiri.
7. Bölgenin Osmanlılar tarafından fethine dair kayıtlar genellikle Aşıkpaşazade'nin tekrarıdır. Neşri, Solakzade, Hoca Saadeddin gibi müverrihlerin kayıtları için bkz. M.Zekai Konrpa, *Bolu Tarihi*, Bolu 1960, s.128-129.
8. Bolu Sancağı'nın 16. yüzyıldaki idari yapısı için bkz. Kenan Ziya Taş, *Tapu-Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı basılmamış Doktora tezi, Ankara.
9. Tahrir defterlerinin muhtevası hakkında oldukça zengin bir bibliyografya verilebilir ancak vereceğimiz şu ikisi bu çerçevede yeterli olacaktır. Ömer Lütfi Barkan-E.Meriçli, *Hüdâvendigâr Livâsı Tahrir Defterleri*, I, Ankara, 1988, Giriş kısmı s. 1-144; Halil İnalçık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1987, Giriş kısmı s. XI-XXXVI.
10. Mudurnu hakkında bilgi veren Tahrir Defterleri için bkz. Kenan Ziya Taş, *Bolu Sancağı*, s.13-27. Bundan sonra Tahrir Defterleri TD, Başbakanlık Osmanlı Arşivi BOA, Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi TKA kısaltmaları ile gösterilecektir.
11. TKA TD 547, v.274a "Mezkûr hamam şehrin ulemasına ve hulfâzına..."
12. TKA TD 547, v.277b "Her kim mahrûse-i Mudurnu'da hakim olursa..."
13. BA TD 438, s.546 "Kaza-yı Mudurnu, cihet-i kaza 30 akça yazar".
14. Kâtib Çelebi, *Cihân-nümâ*, İstanbul 1145, s. 652/787.
15. TKA TD 547, v.160 b. "Karye-i Karaca Ak Kadı Mevlâna Sinan atası Bâyezid ve Salih yeri imiş. Aflagun nevâhisinden Onikidivân'da Karapürçek'de."
16. TKA TD 547, v.233ab.

2. *Mahalle-i Gâzan*: İlhanlı hükümdarı Gâzan Han'ın (1295-1304) adını hatırlatmasıyla dikkati çekmektedir.

3. *Mahalle-i Çilingir*: Şehrin en küçük mahallesidir. Görüldüğü üzere bu mahallede nüfus bakımından bir artış olmamıştır.

4. *Mahalle-i Kayıkhane*: Bu mahalle yalnızca 1519 tahririnde yazılmış olup, son tahrirde yoktur.¹⁷

5. *Mahalle-i Şeyhler*: Musalla mahallesi de denilmektedir.

6. *Mahalle-i Hızır Fakih*: Bu mahallede aynı adla bir mescid¹⁸ bulunması, mahallenin teşekkülünde Hızır Fakih adlı muhtemelen bir tarikat erbâbının yaptırdığı mescidin rolü olduğunu göstermektedir.

7. *Mahalle-i Cami*: Yıldırım Bâyezid'in kendi adına yaptırdığı camiiin etrafında meydana gelmiştir. Şehrin en büyük mahallesidir.

8. *Mahalle-i Süfiyân*: Yeni Cami olarak da bilinen Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan camiiin yanında bulunan bir Halvetî Tekkesi'nin varlığı mahallenin adının menşeiini ortaya koymaktadır. Bu tekke bugün de içinde medfun tarikât şeyhlerinin sandukaları olduğu halde varlığını korumaktadır.

9. *Mahalle-i Seyrancı*: Bu mahalle bugün de aynı adla varlığını sürdürmektedir.

10. *Mahalle-i Hübî (?)*: Mahallenin adı ve nüfusundan başka bir bilgi şimdilik bulunamamıştır.

11. *Mahalle-i İmâret*: Bu mahalle şehirde bir çok hayır eserleri bulunan Hacı Şeyh Paşa'nın inşa ettirdiği imâretin etrafında teşekkül etmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere bu mahallede de zaman içinde nüfus azalması meydana gelmiştir.

1640 yılında Mudurnu'yu ziyaret eden Evliyâ Çelebi, Mudurnu'yu tasvir ederken 17 mahalle ve 3000 kadar ahşap ev bulunduğunu yazmaktadır.¹⁹ Bugün 6 mahallesi bulunan Mudurnu'da yukarıda zikrettiğimiz 11 mahalleden *Kayıkhane*, *Şeyhler*, *Hızır Fakih*, *Cami*, *Seyrancı* mahalleri aynı adla mevcuttur.

CAMİLER

Mudurnu şehir merkezinde canlı bir dinî hayatın nişanesi olarak üç cami ve altı mescid mevcuttur. Bu camilerden ikisinin Osmanlı hânedanına mensup ve daha sonra da padişâh olan kişiler tarafından ve diğerinin de yine devletin en yüksek memuriyet kademelerinden olan nişancılık vazifesini üstlenen birisi tarafından yaptırılmış olması Mudurnu'nun o zamanki önemini ortaya koyan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu camilerin yalnızca bir ibâdethâne olmasının ötesinde etraflarındaki külliyein bir parçası olması

itibariyle şehrin iktisadî ve içtimâî yapısına büyük katkılar sağladıkları da hatırdan çıkarılmamalıdır.

Yıldırım Bâyezid Han Camii:²⁰ Mudurnu'da Yıldırım Bâyezid Han tarafından yaptırılan külliye bu camiiin etrafında teşekkül etmiştir. Camiye Kavak ve Semdören köyleri vakfedilmiştir. İki köyün hasılı 4553 akçadır. Yine camiiin tamiri ve vazifelileri için çeşitli yerlerde bir çok arazi ve bazı kimseler tarafından değişik miktarlarda nakit paralar vakfedilmiştir.²¹

Sultan Süleyman Han Camii: Mudurnu'nun Sofi mahallesindedir. Bu camiye Yeni Cami de denilmektedir. Ahşap çatılı ve minareli camiiin mimari bir hususiyeti yoktur. Muhtemelen Kanuni şehzâde olarak Bolu'da bulunduğu zaman inşa edilmiştir.²² Cami vazifelilerinin Tebareke suresini tilâvet etmeleri için 1000 akça vakfedildiğine dair kayıt vardır.²³

Nişancı Mehmed Beg Camii: Mudurnu'da Nişancı Mehmed Beg tarafından yaptırılmıştır. Yanında bir de muallimhane bina eylemiş ve 163.000 akça nakid para vakfetmiştir.²⁴

Mudurnu'nun merkezindeki bu camilerden başka bağlı köylerde şu camiler bulunmaktadır. Bunlardan ikisinin bânilerinin adları ve ünvanları ayrıca dikkate şâyandır.

Kavak Köyü Camii: Kavak köyündedir. Camiiin hitabetine 1406 akça nakit para vakfedilmiştir. Ayrıca camiiin muarrifine yevmi bir akça vazife tayin edilmiştir.²⁵

Maksud Çavuş Camii: Kozyakası köyündedir. Maksud Çavuş tarafından bina edilmiştir. Hitabeti için yevmi bir akça vazife tayin edilmiştir.²⁶

Rüstem Paşa Camii: Dibek köyünde Rüstem Paşa tarafından bina edilmiştir. Müezzineine yevmi üç akça vazife tayin edilmiştir.²⁷

17. Ancak bugün Mudurnu'da Kaygana adıyla bilinen ve muhtemelen yanlış bir telaffuz neticesi bu şekilde gelen bu mahalle ile aynı mahalle olmalıdır. Türkiye'de Turizm Beldeler, Mudurnu, Sayı 26 (15 Ekim 1982), s.5.

18. TKA TD 547, v.233ab.

19. Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, C.II, s.172.

20. Camii bilindiği kadarıyla H.1190-1255-1318 yıllarında tamir ettirilmiştir. II. Abdülhamid zamanında H.1318 (M.1902) yılına ait tamir kitabesi için bkz. A.Gökoğlu, Paplagonia, Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s.257-258.

21. TKA TD 547, v.256a, 257b-258b. 259a, 273b, 274a-275b, 277b.

22. Semavi Eyice, "Tarihte Bolu", *Türk Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni*, 47/326 (Mayıs-Haziran 1975'ten ayrı basım), s.10.

23. TKA TD 547, v.275 b.

24. TKA TD 547, v.276b.

25. TKA TD 547, v.277b.

26. TKA TD 547, v.275b.

27. TKA TD 547, v.277a.

Sorkun Camii: Sorkun köyündedir. İmamet ve hitabetine senelik 1764 akça tayin edilmiştir.²⁸

MESCİDLER

Fahrüddin Efendi Mescidi: Mudurnu'da devrin meşhur ulemasından Fahrüddin Efendi yaptırmıştır. Süleyman b. Ahi İvaz'ın bir bahçesini ve 2000 akça nakit parayı buraya vakfettiğine dair kayıt vardır.²⁹

Gazan Mahallesi Mescidi: Gazan mahallesindedir. Mescidin müezzine yevmi bir akça vazife tayin edilmiştir.³⁰

Hacı Şeyh Paşa Mescidi: Mudurnu'da Hacı Şeyh Paşa'nın yaptırdığı zaviyenin içindedir. Zaviyeye vakfedilen yerlerden mescidin imametine yevmi bir akça tayin edilmiştir.³¹

Hızır Fakih Mahallesi Mescidi: Kendi adıyla anılan mahallede bulunan mescidin imametine yevmi bir akça tayin edilmiştir.³²

Şeyhler Mahallesi Mescidi: Bir adı da Musalla mahallesi olan Şeyhler mahallesindedir. Büyüçapta hayırlar yapan Kadı Muhiddin tarafından yaptırılmıştır. Aynı şahıs tarafından çeşitli yerlere vakfedilen 58.000 akça nakit paranın mura-bahasından buraya da gelir ayrılmıştır.³³

Ak Kadı Mescidi: Mudurnu nahiyasının Fınducak köyü civarında olduğu kaydedilmektedir. 730 akça geliri olan 20 muddluk vakıf yeri vardır.³⁴ Muhtemelen yörede meşhur sülâle olan Akkadioğullarının kurucusu olan Ak Kadı tarafından veya onun adına inşa edilmiştir.

ZAVİYELER

Mudurnu zâviyeler bakımından oldukça zengindir. Bu özelliği ile Osmanlı devletinde istisnâî bir yer tutmaktadır. Yöredeki zaviyelerin şöhreti beylikler devrine kadar inmektedir. 1330'larda bölgeyi ziyaret eden meşhur Arap seyyâhi İbn Battuta'nın notları bölgedeki zaviyelerin önemlerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.³⁵ Zaviyelerin konaklama, barınma ve daha başka fonksiyonlar icra eden yerler olmasının dışında bulunduğu yöre ahalisinin eğitimine de yardımcı olmaktadır.

Ahicık Zaviyesi: Yıldırım Bâyezid Karacaagaç köyünü, bu zaviyeye vakfetmiştir. Çenglü adlı mezraa da bu zaviyenin vakfıdır. Toplam hasılı 1932 akçadır.³⁶

Asılbeği Zaviyesi: Şeyhler diğer adıyla Musalla mahallesindedir. Asılbeği oğulları adıyla bölgede şöhret bulan sülâlenin kurucusu tarafından veya ona izafeten yapılmış olmalıdır. Bu sülâlenin mülkleri olan Akbaşlar ve Gökviran köyleri ve 4 muddluk çeltik tarlası ve zaviyenin yanındaki Çaközü Hamamı buranın vakıf gelirlerini teşkil etmektedir.³⁷

Ayrıca bu yüzyılda Bolu Sancağı'nın bir nahiyesi olan Dodurga'da Kalanos nam mevzide bulunan Hacı İlyas ya da Çeribaşı Mescidi adıyla bilinen mescidi, Eşref el-Fevârisi Çeribaşı İlyas Beg b. Asılhan Beg yaptırmıştır ki muhtemelen bu sülâlenin atasıdır.³⁸

Hacı Şeyh Paşa Zaviyesi: Bânisinin adıyla anılan bu zaviye bir başka kayıta imâret olarak da adlandırılmaktadır.³⁹ Muhtemelen şehirdeki bir kervansaray ile dükkan yerlerinde kendisine gelir bağlanmıştır. Yıldırım Bâyezid'in oğlu Süleyman Çelebi zamanından Uzunöz ve Çakılıköy ile Selmanlar mezraası da bu zaviyenin vakfı olup 7766 akça hasılı bulunmaktadır.⁴⁰

Hızır İlyas Zaviyesi: Müteferrik yerlerde zeminler ve bir bağ vakfı olup 162 akça hasılı vardır.⁴¹

Adil Şeyh Zaviyesi: Yeniceköy'dedir. Candaroğlu Süleyman Paşa zamanından 40 muddluk vakıf yerinden toplam 440 akça geliri bulunmaktadır.⁴²

Şehrin Dışında Bulunanlar

Ali Şeyh Zaviyesi: Ermenigözü (Güneycik) köyündedir. Candaroğlu Süleyman Paşa zamanından 5 muddluk vakıf yeri olup 108 akça geliri vardır.⁴³

Erbegi Zaviyesi: Beknoz (?) köyündedir. 297 akça geliri olan 20 muddluk vakıf yeri vardır.⁴⁴

Gelen Şeyhoğlu Zaviyesi: Oganuz (?) köyündedir. Candaroğlu Süleyman Paşa zamanından 143 akça geliri olan 5 muddluk vakıf yeri vardır.⁴⁵

Karamusbükü Zaviyesi: Melaik köyü yakınında Mudurnu suyu üzerindeki köprülerin yanbaşındadır olduğu anlaşıyor. Bu köprülerin ve zaviyenin tamiri için bir miktar arazi ve bir değirmen vakfedilmiştir.⁴⁶

28. TKA TD 547, v.93a.

29. TKA TD 547, v.269 b.

30. TKA TD 547, v.272 b.

31. TKA TD 547, v.265 b.

32. TKA TD 547, v.265b.

33. TKA TD 547, v. 272b, 275a.

34. TKA TD 547, v.232b-233ab.

35. İbn Battuta'nın bu zaviyelerle ilgili yazdıkları hakkında bkz. *İbn Battuta Seyahatnâmesi*, Şerif Paşa Tercümesi, s.3482'den naklen M. Zekai Konrapa, age., s.131-132.

36. TKA TD 547, v. 231 b-232a.

37. TKA TD 547, v.242b, 243b, 251a, 252b, 265b.

38. TKA TA 547 v. 281b.

39. TKA TD 547 v.272 a.

40. TKA TD 547, v.239b-241a, 253a-255a, 265b, 270b, 272a, 275ab, 278a; Vakfiyesi için bkz. M.Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1984, s.191.

41. TKA TD 547, v.239a, 269a.

42. TKA TD 547, v.244ab.

43. TKA TD 547, v.255b.

44. TKA TD 547, v.233b-234a.

45. TKA TD 547, v.241a.

46. TKA TD 547, v.240ab.

Kurd Şeyh Zaviyesi: Kurusaray köyündedir. 268 akça geliri olan 10 muddluk yer vakıftır.⁴⁷

Özüşeyh Zaviyesi: Saruot köyündedir. Candaroğlu Süleyman Paşa zaminında 669 akça geliri olan vakıf yeri vardır.⁴⁸

Şuayboğlu Zaviyesi: Aband civarında Kovucak'tadır. 10 muddluk yerden 253 akça hasılı vardır.⁴⁹

Ümid Şeyh Zaviyesi: Mudurnu'da Daşeli denilen mevzidedir. Karaçomak köyünde 15 muddluk yerden 775 akça geliri vardır.⁵⁰

Yazıcı Muhiddin Zaviyesi: Kovucak Divanı'nda 143 akça hasılı olan bir miktar vakıf yeri vardır.⁵¹

Yusuf Fakih Zaviyesi: Dibek Pınarı köyündedir. 20 muddluk vakıf yerinden 263 akça geliri vardır.⁵²

MEDRESELER VE MUALLİMHANELER

Mudurnu'nun bir ilim merkezi olduğunu gösteren en önemli unsur olarak karşımıza muallimhanelerin çokluğu çıkmaktadır. Şehir merkezinde sekiz muallimhane ve bir medrese bulunmaktadır. Devri ve emsalleri ile mukayese edildiğinde bu sayının önemi anlaşılmaktadır. Gerçi medrese bir tane bulunmaktadır. Fakat bu medrese de devrin ileri gelen müderrislerinin ders verdiği düşünüldüğünde medresenin büyüklüğü ve önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca Mudurnu konumu itibariyle devrin büyük ilim merkezleri olan İstanbul, Bursa ve Kastamonu'ya yakın olması dolayısıyla, bu muallimhanelerin adı geçen bu merkezlerdeki medreselerin bir nevi talebe kaynağını teşkil ettiği de tahmin olunabilir. Gerçi her ne kadar menfi bir hadise olarak karşımıza çıksa da daha sonra görülen sahte işyanlarının yörede kesâfet kazanması buradaki talebe miktarının fazlalığını gösteren ayrı bir husustur.

Yıldırım Bâyezid Medresesi: Mudurnu'da Yıldırım Bâyezid tarafından yaptırılan meşhur manzumenin bölümlerindendir. Buraya vakfedilen yerlerin gelirlerini ortak tasarruf eder.⁵³

Hacı Abidüddin Muallimhanesi: Hacı Abidüddin, Nişancı Mehmed Beg'in vakıflarının mütevellisi olup, kendi adına Mudurnu'da bir muallimhaneyi bina etmiştir. Mütevellisine yevmi bir akça vazife verildiğine dair kayıt bulunmaktadır.⁵⁴

Hacı Ali Muallimhanesi: Mudurnu'da olan bu muallimhanenin, mütevellisine yevmi bir akça tayin edilmiştir.⁵⁵

Hacı Dede Muallimhanesi: Hacı Dede yaptırdığı bu muallimhaneye 28.000 akça nakit para vakfetmiş ve murabbahasından muallimhanedeki vazifelilere gelir tevcih edilmiştir.⁵⁶

Hacı Hüseyin Muallimhanesi: Gazan mahallesindedir. Hacı Hüseyin yaptırdığı bu muallim-

haneye 25.600 akça nakit para vakfetmiştir. Muallimhane yerine mektep tabiri de kullanılmıştır.⁵⁷

Kadı Muhiddin Muallimhanesi: Mudurnu'da Yıldırım Han Camii mahallesindedir. Kadı Muhiddin bir çok yere vakfettiği nakid paradan 1458 akçalık geliri de muallimhaneye ayırmıştır.⁵⁸

Merhum Ali Muallimhanesi: Tahrir esnasında öldüğü anlaşılan Ali, 29.000 akça nakid para vakfetmiştir. Mütevellisi de Nişancı Mehmed Beg vakfı mütevellisi ve kendi adına muallimhane yaptıran Hacı Abidüddin'dir.⁵⁹

Memi Çelebi Muallimhanesi: Seyrancık mahallesindedir. Memi Çelebi, muallimhanenin muallim ve mütevellisine 1098 akça vakfetmiştir.⁶⁰

Nişancı Mehmed Beg Muallimhanesi: Nişancı Mehmed Beg tarafından yaptırılmıştır. Cami ile beraber 163.000 akça nakit para vakfetmiştir.⁶¹

KERVANSARAYLAR

Yıldırım Bayezid Kervansarayı: Mudurnu'da muhtemelen Yıldırım Manzumesi içindedir. Bu kervansaray ve 4 dükkânın yevmi bir akça ile tasarruf edildiğine dair kayıt vardır.⁶²

Şirinoğlu Kervansarayı: Mudurnu Bolu yolu üzerinde Şirinoğlu Hacı Bahşı tarafından yaptırılmıştır. Kendi ruhu için eczâ okunsun diye vakfettiği değirmen, dükkân ve bahçelerin geliri olan 904 akçadan bu kervansarayanın meremmâtına da şart eylemiştir.⁶³

Sağî Köyü Kervansarayı: Sağî köyündedir. Civarındaki köprülerle birlikte 436 akça hasılı olan 20 muddluk vakıf yeri vardır.⁶⁴

Yeniceköy Kervansarayı: Mudurnu nahiyesinin Yeniceköy civarındadır. Yıldırım Bâyezid zamanından vakfedilmiş 15 muddluk yerden 138 akça geliri bulunmaktadır.⁶⁵

47. TKA TD 547, v.242a.

48. TKA TD 547, v.250b-251a.

49. TKA TD 547, v.262b.

50. TKA TD 547, v.248b-249a.

51. TKA TD 547, v.274b.

52. BA TD 438, s. 553.

53. TKA TD 547, v.234ab, 238ab, 239ab, 241b, 250ab, 254a, 275a; Medresenin daha sonraki devirlere ait işleyişi için bkz. M.Bilge, *age.*, s. 190-191.

54. TKA TD 547, v.257b.

55. TKA TD 547, v.256b.

56. TKA TD 547, v.277a.

57. TKA TD 547, v.272b, 274a.

58. TKA TD 547, v.272b, 274a.

59. TKA TD 547, v.276b.

60. TKA TD 547, v.266a, 276b.

61. TKA TD 547, v.276b.

62. TKA TD 547, v.256a.

63. TKA TD 547, v.236b.

64. TKA TD 547, v.220ab.

65. TKA TD 547, v.241b.

HAMAMLAR

Çaközü Hamamı: Şeyhler nâmı diğer Musalla mahallesindedir. Asilbegi Zaviyesi yanında olup, bu zaviyenin vakıflarından senelik 1150 akça hasılı vardır.⁶⁶

İlica Hamamı: Mudurnu'da olan bu hamamın tamiri için Melaik Divan'ında 50 akça geliri bulunan 3 muddluk yer vakıftır.⁶⁷

Küçük Hamam: Mudurnu'da Duman Beğ tarafından yaptırılan ve vakfiyesi Çelebi Mehmed tarafından mukarrer tutulan bu hamamın senelik 3872 akça geliri şehrin ulema ve huffazına vakfedilmiştir.⁶⁸

ulemâ zümresinin aynı zamanda şehrin iktisâdî hayatına olan katkıları açığa çıkmaktadır.

Şehirde bunlardan başka Bolu Müsellem Sancağı beyi hasları arasında zikredilen bir bozahâne ve bir de meyhâne bulunduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰ Ancak buradaki meyhâneyi şarap veya bu nevi alkollü içkilerin içildiği mekânlar olarak kabul etmek yanlış olur. Çünkü şehirde o devirde hiç bir hristiyan nüfus kaydedilmemiştir. Dolayısıyla böyle bir yerin olması için bir sebep bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Mudurnu'nun, bilhassa vakıfların vücut verdiği bütün müesseseleriyle zamanın mümtaz bir ilim ve kültür merkezi olduğu görülmektedir.

TABLO: 16. Yüzyılda Mudurnu Kazası Mahalleleri ve Nüfusları

MAHALLE ADLARI	1519 Tahriri			1568 Tahriri		
	Hane	Mücerred	Muaf	Hane	Mücerred	Muaf
Mahalle-i Ak Kadı	16	3	1	26	10	3
Mahalle-i Gazan	46	10	2	75	5	2
Mahalle-i Çilingir	13	-	2	13	5	2
Mahalle-i Kayıkhane	28	5	2	-	-	-
Mahalle-i Şeyhler	30	6	4	54	7	8
Mahalle-i Hızır Fakih	36	10	3	75	-	8
Mahalle-i Cami	54	12	9	70	12	7
Mahalle-i Süfiyân	18	2	5	47	9	4
Mahalle-i Seyrancık	25	5	3	54	9	4
Mahalle-i Hubî	30	8	3	44	20	1
Mahalle-i İmâret	19	4	1	17	1	2
TOPLAM	315	65	35	475	78	40

Yıldırım Bâyezid Hamamı: Yıldırım Bâyezid Manzumesi'ndedir. 1382'de mimar Ömer b. İbrahim'e yaptırılmıştır. Hamamın 6840 akça olan hasılı Mudurnu ulema ve huffazına vakıftır.⁶⁹

Mudurnu'da vakıf olan bu eserlerden başka müteferrik belgelerin incelenmesiyle karşımıza daha başka yapılar da çıkmaktadır. Gerçi bu yapıların abidevi bir hususiyet taşımadığı günümüze gelen bir bakiyyesinin olmamasından anlaşıyor. Ancak bunlara şehirdeki faaliyetlere ait fikir vermesi açısından işaret etmekte yarar vardır. Mudurnu'da kadılık yapan ve oldukça zengin biri olduğu anlaşılan Kadı Muhiddin tarafından şehirde Eşraflar Bazarı adı verilen yer yakınında büyük gelirleri olan etmekçi dükkânı, ahırlar ve kereste dükkânlarını muallimhânesine vakfetmiştir. Ayrıca şehirde üç tane de serhâne (baş hane) bulunmaktadır. Bunlardan ikisi adı zikredilmeyen kadı tarafından yaptırılmış ve daha sonra mezkûr kadının oğlu Mevlâna Şemseddin tarafından Hz. Peygamberin ruhuna Kur'an tilâveti için vakfedilmiştir. Buradan da

EKLER**TD 547 v.276b.⁷¹**

Nefs-i Mudurnu'da Merhum Nişancı Mehmed Beg Cami ve Muallimhane'ye 163.000 akça vakfedüp onu onbir akça muamele-yi şer'iyeye olup ribhi camii-i şerif ve muallimhaneye sarf olunur imiş haliyyen mezbur akçaya mevîmî on akça ile mütevellî olan Hacı Abiddin berât-ı cedîd-i alişân ibrâz etmeğin defter-i cedîde sebt olundu.

66. TKA TD 547, v.252b.

67. TKA TD 547, v.277b.

68. TKA TD 547, v.275a.

69. TKA TD 547, v.274a; sanat tarihi ve mimari inceleme ve kitabeleri için bkz. E.H.Ayverdi, Yıldırım Manzumesi; **Türkiye'de Vakıf Abideler II**, s.379-385; A.Gök-öglü, Paplagonia, s.382-383

70. TKA TD 574 v.276b.; TKA TD 547 v.272a.; BOA TD51 s.205-206 ; TKA TD 19 s.152.

71. TD : Tahrir Defteri
V: Varak

Vazife horân:

Hatib Şaban Çelebi fî yeum	: 1
Müezzin Ahmed Fakı fî yeum	: 1
Müsellim Yahşi Fakı fî yeum	: 1
Cüzhan aded 2 fî yeum	: 3
Kâtip Mustafa Halife fî yeum	: 2
Muallim Muslihiddin fî yeum	: 2.5
YEKUN fî yeum	: 25

TKA TD 547 v.276b.

Nefs-i Mudurnu'da Merhum Ali binâ eyledüğü Muallimhaneye 29.000 akça vakfedüp onu onbir akçaya muamele-yi şer'iyye olunup ribhinden aid olan muallimhaneye sarfederler imiş haliyyen mezbûr akçaya yeumi üç akça ile mütevellî olan Hacı Abidüddin berât-i cedîd-i alîşân ibrâz etmeğın deftere sebt olundu.

Vazife horân :

Muallim Şaban Halife fî yeum	: 2
Emir Mehmed Halife fî yeum	: 1
Kâtip Mustafa fî yeum	: 1
Cüzhân fî sene	: 300

TKA TD 547 v.276b.

Nefs-i Mudurnu'da Haric ez-defter mefahîrül-meşayih Kadı Muhiddin Efendi hâl-i hayatında 60.000 akça vakfedüp onu onbir buçuk olmak üzere muamele-yi şer'iyye olunup teslim-i mütevellî etmiş ki murabahasından hasıl olan 9.000 akçayı mürtezikiyye kimler ise bermüceb-i vakıfnâme vazifelerin alalar ve Kasaba-yı Mudurnu'da Eşrâflar Bazarı kurbunda etmekçi dükkânında ki 'inde'l-ahâli malûmü'l-hudûddur kirasına vâkıfın ruhu için 'amme surresin tilâvet eden mutasarrıf ola ve mahalle-i mezbûrda mütemekkin olduğu evlerin ve ahurların ve gıdahânelerin ki 'inde'l-ehâli malumâtü'l-hudûd 'utekâsının zükûruna ve inâsına evlâd u evlâdına batnen ba'de batn vakfeylemiş ba'de'l-inkirâz mahalle-i mezbûre mescidine imam ve müezzin olanlar ale's-seüye mütemekkin olan ve mezkûr evlerin meremmâtı için

her senede vakıfıdan iki yüz akça alalar ve tasarrufunda olan kitâbetlerin kadılara ve müderrislere ve metali-i sene ve istihrâcına kadar olanlar için vakfetmiş her kim ki zikrolunan kitâbetleri verirler ise zemin ekib vereler deyu vakıfnâmesinde mukayyed olmağın defter-i cedide dahi vech-i meşrûr üzere kaydolundu.

TKA TD 547 v.275a.

Kıst-ı Hemâm-ı Küçük nefsi Mudurnu'dadır. Duman Beg'in vakfıdır. Sultan Mehmed b. Bâyezid Han vakfiyeti mukarrer dutmuş deyu mukayyed der-defter-i atik haliyen fî yeum fî sene

Cihet-i müderris fî yeum	: 3
Cihet-i talebe fî yeum	: 3
Cihet-i hitâbet fî şehir	: 14
Cihet-i Medrese fî şehir	: 20
Cihet-i Mu'arrif fî şehir	: 5
Cihet-i İmam-ı cami fî şehir	: 5
Cihet-i hâfız fî şehir	: 3
Cihet-i imâm-ı Dûn-mescid fî şehir	: 10
Vazife-i Mustafa Çelebi fî yeum	: 3
YEKUN fî şehir: fî yeum :	

TKA TD 547 v.274a.

Kıst-ı Hemâm-ı Mudurnu ve Öbürün(?) cümle vâkıf-ı merhûm Sultan Bâyezid Hân b. Murad Han -t-âbe serâhuma- Mudurnu'nun ulemasına ve huffâzına vakıf olmuş mezkûr hemâm şehrin ulemasın ve huffaz vakfiyet üzere mutasarrıfıdır deyu mukayyed der-defter-i atik haliyyen kıst-ı hemâm fî yeum sene

Cihet-i müderris Mevlânâ Yusuf bâ-berât-ı alîşân fî yeum	: 10
Cihet-i hitâbet fî şehir	: 24
Cihet-i hatm-i şerîf haliyyen Ali bâ-berât-ı alîşân fî şehir	: 9
Cihet-i Câbi haliyyen İbrahim bâ-berât-ı alîşân fî-şehir	: 30
Cihet-i Tevliyet 'an-yed-i Ömer b. Musa fî yeum	: 1